

5. Kramer R. Maria Montessori: Biography / Rita Kramer. - Chicago: University of Chicago Press, 1976. - 410 p.
6. Montessori M., Gutek G. L. The Montessori Method: The Origins of an Educational Innovation: Including an Abridged and Annotated Edition of Maria Montessori's The Montessori Method / Maria Montessori, Gerald Lee Gutek. - Rowman & Littlefield, 2004. – 295 p.
7. Seguin E. Idiocy Eduard Seguin // Idiocy: and its Treatment by the Physiological Method. New York: William Wood & Co, 1866. - P. 39-77
8. Trabalzini P. Maria Montessori: da Il metodo a La scoperta del bambino / Paola Trabalzini. - Aracne, 2003. – 252 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Заболотна Оксана Адольфівна – к.п.н., професор кафедри практики іноземних мов Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини.
Коло наукових інтересів: історія розвитку педагогічних систем

УДК 376.54

ВИДИ ТА ТИПИ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Тетяна ЗОРОЧКІНА (Черкаси)

Вітчизняних та зарубіжних учених цікавить проблема визначення видів обдарованості. Вчені по-різному підходять до розв'язання цієї проблеми, тобто термін “обдарована дитина” застосовують до різних за здібностями дітей. Обдарованість є багатограним явищем з різноманітними трактуваннями, і на вікових етапах проявляється по-різному. Тому і видів обдарованості визначено багато. На наш погляд, вдалі критерії для класифікації видів обдарованості запропонували Д. Богоявленська, О. Моляко, В. Чудновський, В. Юркевич, Г. Тарасова, В. Щорс.

Завдяки працям таких психологів як Д. Богоявленська, Д. Гілфорд, П. Торренс почали розрізняти та виділяти інтелектуальну та творчу обдарованість. Як зазначає О. Загребельна, структура інтелектуальної обдарованості включає сукупність психічних властивостей та індивідуальний психологічний досвід. До психічних властивостей відносяться: інтелектуальні здібності; інтелектуальний контроль; інтелектуальні критерії. До форм індивідуального психологічного досвіду належать: когнітивні психічні структури; база знань людини; суб'єктивний ментальний простір [1, с. 64-65].

Розкриттям проблеми творчої обдарованості займалися психологи: Ю. Гільбух, О. Матюшкін, В. Моляко, Г. Тарасова, В. Чудновський та В. Юркевича інші.

О. Моляко, досліджуючи проблему творчої обдарованості, виокремив у системі творчого потенціалу такі компоненти: задатки, схильності, що проявляються у підвищеній чутливості, а також у динамічності психічних процесів; інтереси, їх спрямованість, частота та систематичність, домінування пізнавальних інтересів; допитливість, створення нового, схильність до вирішення та пошуку нових проблем; швидкість освоєння нової інформації; схильність до постійних порівнянь, зіставлень; прояви загального інтелекту – розуміння, швидкість оцінок і вибору шляху рішення; емоційність окремих процесів; цілеспрямованість, рішучість, систематичність у роботі; вміння комбінувати, знаходити аналоги, реконструювати; інтуїтивізм – здібність до прояву неусвідомлюваних прогнозів, рішень; здібності до вироблення власних стратегій [5, с. 5].

Дослідники В. Чудновський та В. Юркевич підтримують ідею названих учених про класифікацію типів обдарованості на творчо та інтелектуально обдарованих дітей [7, с.55]. Вчені зазначають: “Питання про природу й розвиток творчої та інтелектуальної обдарованості ще не лише недостатньо вивчені, але, з нашої точки зору, всерйоз навіть і не поставлено” [7, с.59]. На основі проведених досліджень вони з’ясували, які особливості відрізняють представників різних типів обдарованості: пізнання творчих школярів спрямовано перш за все на сам процес пізнання, в учнів з інтелектуальною обдарованістю пізнавальна проблема спрямована на досягнення певного результату. Тому-то олімпіади, конкурси поки що не відбирають особливо творчих дітей, а переважно – інтелектуальних. Творча особистість часто менш зручна для суспільства, менш приємна для вчителя, більш морочлива для батьків. Але якщо суспільство дійсно цінує творчість і творчу особистість, ми повинні бути уважними до творчої дитини, з більшим розумінням ставитись і до сили, і до слабкості обдарованої особистості [8, с. 65-67]. В. Чудновський та В. Юркевич зазначають, що проведені спостереження та експерименти свідчать про те, що творчі та інтелектуальні типи обдарованості проявляються надзвичайно рано [8, с. 57].

Г. Тарасова розумову обдарованість поділяє на академічну і творчу [7, с. 50]. Дослідниця визначає їх ознаки.

Ознаки академічної обдарованості: незвичайний інтерес до предмета; концентрування уваги до діяльності; схильність до систематизації; повна віддача сил, енергії досягненню високих результатів у галузі свого наукового інтересу, розуміння причинно-наслідкових зв’язків, що забезпечує його розвиток; бажання поповнити

недостатність інформації шляхом: екстравертності (спілкування з дітьми широкої ерудиції) або інтравертності (робота з навчальною або популярною літературою, відеоматеріалами, системи Інтернет), що пов'язано з бажанням зберегти статус сильного учня; тяжіння до логічних умовиводів, абстрактних понять, класифікації, колекціонування; розгадування кросвордів, які вимагають експлуатації пам'яті; прагнення до запам'ятовування, копіювання заданих учителем зразків; сильна залежність від оцінок та думок оточуючих дорослих; проявляють готовність узяти участь у заходах, які дозволяють перевірити свої можливості; заучує багато і являє собою “ходячий довідник”; інтенсивність розумової праці спрямована на засвоєння готового знання, яке пропонує вчитель, книга; це “знайки”, які доводять розпочату справу до кінця [7, с. 53].

Ознаки творчої обдарованості: проникнення в суть речей та явищ при ознайомленні з новою інформацією; прагнення дослідити нове; проявляють інтерес до загадок, ребусів, головоломок; інтерес до розумової діяльності вищого порядку, ніж та, що пропонується навчальною програмою; тяжіння до винахідливості, імпровізації, внесення нового, роблячи помилки (тут треба допомогти); бажають узяти участь у заходах, які дають можливість самоутвердитися; демонстрація значної ерудиції на уроці заважає вчителю і сприймається як порушення дисципліни; не заучує факти, користується довідниками; інтенсивність розумової праці спрямована на інтерпретацію інформації, продукування нових ідей і варіантів; прагнення до пошуку причин і їх пояснення, класифікації та систематизації проявляється лише тоді, коли завдання носить характер головоломок; захоплення світоглядними питаннями; це “мислителі”; при виконанні дослідницької роботи допускає багато помилок за недостатності інформації; дивергентність мислення, за допомогою якого продукує оригінальні ідеї, але швидко переключається на інші [7, с. 55].

Г. Тарасова звертає увагу на роль різних компонентів у діяльності академічно і творчо обдарованої особистості. Що стосується мотиваційного компонента: у творчо обдарованих учнів висока внутрішня мотивація пізнавальної діяльності спрямована на прагнення до новизни; крім того, такого учня приваблюють предмети, на уроках яких існує пошукова діяльність, створюються умови для імпровізації, фантазії. У академічно обдарованого учня висока внутрішня мотивація пізнавальної діяльності спрямована на навчальні досягнення, на прагнення до похвали й визнання. Стосовно когнітивного компонента: і ті, і інші здатні накопичувати великий обсяг інформації, але діти з академічною обдарованістю намагаються міцно її запам'ятати, а творчі – інформацію використовують у даний момент, а потім відсіюють усе непотрібне і викидають із пам'яті. Щодо

процесуального компонента, слід відмітити, що, як зазначає Г. Тарасова, “носіям як академічної, так і творчої обдарованості характерно прискорений розвиток мови, мислення й пам’яті, випередження віку розумового розвитку. І ті й інші здатні переплигувати через проміжні дії, але академічно обдарована дитина рідко собі це дозволяє, особливо при виконанні заданих учителем навчальних дій” [7, с. 61]. Творчо обдаровані багаті на фантазію, винахідництво, інтуїцію, накопичують особливі знання, недоступні їх однолітками і часто незрозумілі вчителю. Вони можуть знати, за висловом Г. Тарасової, більше або менше, ніж “академісти”, але ці знання – інші й інакше впорядковані” [7, с. 66].

Видатний психолог Н. Лейтес пропонує розділити здібних дітей на три категорії:

I – діти з раннім “підйомом інтелекту” (рано починають читати, писати в 3-4 роки. Потім захоплюються однією галуззю і роблять неабиякі успіхи в ній. У них залишається бажання до розумового навантаження);

II – діти з яскравими проявами здібностей до окремих видів діяльності і предметів (зазвичай, мають загальний рівень інтелекту, але особливий нахил до певного предмета, до певного виду діяльності);

III – діти з потенційними ознаками обдарованості (не випереджують своїх однолітків за загальним розвитком, але вирізняються особливою своєрідністю розумової діяльності, яка вказує на їхні неординарні здібності. Ця своєрідність полягає в особливій оригінальності й самостійності суджень, у неординарності точки зору з різних питань. Зазвичай, високих результатів такі діти досягають, якщо мають сприятливі умови для розвитку [3, с. 98-99].

В. Щорс розрізняє такі види обдарованості дітей:

– художня обдарованість в галузі: акторської майстерності, літератури, музики, мистецтва, скульптури тощо [9, с. 54];

– творча обдарованість. Творча діяльність приносить дітям радість відкриття. Іншими словами, для дітей, на відміну від дорослих, творчість є життям [9, с. 58];

– соціальна обдарованість – це виняткова здатність вибудовувати довготривалі конструктивні взаємовідносини з іншими людьми. У спілкуванні з однолітками обдарована дитина майже завжди бере на себе роль керівника та організатора колективних ігор та справ. Загальні риси лідерської обдарованості: інтелект вище середнього; вміння приймати рішення; здатність мати справу з абстрактними речами, з плануванням майбутнього, з часовими обмеженнями; гнучкість; здатність пристосовуватися; почуття відповідальності; впевненість у собі; наполегливість та ентузіазм; вміння чітко висловлювати думки;

– інтелектуальна та академічна обдарованість. Загальні риси інтелектуальної обдарованості: гострота мислення; спостережливість; виняткова пам'ять; виявляє виражену і різнобічну допитливість; довготривалі заняття однією справою; легкість у навчанні, вміння добре викладати свої думки; демонстрація здібностей до практичного здобуття знань; виняткові здібності до розв'язання задач. Обдаровані діти в традиційній школі не рідко трієчники [9, с. 59-60].

– рухова або спортивна обдарованість.

Д. Богоявленська запропонувала свою класифікацію обдарованості:

1. Явна та прихована. Форма прояву обдарованості виявляється як явна, що спостерігається в діяльності дитини яскраво й чітко та прихована – виявляється в прихованій, завуальованій формі.

2. Потенційна й актуальна. Ступінь сформованості обдарованості може бути потенційним тому, що представляє певні можливості, потенціал для високих досягнень, але не реалізований у момент діяльності та в силу їхньої функціональної недостатності, актуальним – виявлена, очевидна обдарованість, тобто помічена психологами, батьками. Дітей, які демонструють цей вид обдарованості, називають талановитими.

3. Рання та пізня. Особливості вікового розвитку говорять про те, що обдарованість може проявлятися як у дитинстві, так і зрілому віці, тому є рання – пізня обдарованість.

4. Загальна та спеціальна. Критерій широти проявів у різних видах діяльності припускає поділ за індивідуально-психологічними особливостями людини, що виражають її готовність до оволодіння видами діяльності, успішного засвоєння та виконання – за здібностями.

О. Кульчицька вважає, що основу обдарованості складають здібності до конкретної професійної або допрофесійної діяльності (спеціальна обдарованість) і загальні психічні якості високого рівня розвитку: сенсорні, інтелектуальні, вольові (загальна обдарованість) [2, с. 4].

На підтримку думки О. Кульчицької щодо загальної обдарованості Н. Лейтес зазначає: “До загальних здібностей належать перш за все властивості розуму, й тому часто загальні здібності називають загальними розумовими здібностями, сукупність яких прийнято називати загальною обдарованістю” [4, с. 3].

С. Олексюк дотримується думки про існування таких видів обдарованості: інтелектуальної, творчої, академічної. Що стосується академічної обдарованості, то вчений зауважує: “Педагоги давно помітили таку особливість: творча, розумна дитина, але навчається погано. Ми впевнені, що “обдарована дитина” не завжди вчиться відмінно. Реальні успіхи, визначені шкільними оцінками, далеко не

завжди однозначно характеризують здібності. Кращі успіхи показують слухняні, старанні діти” [6, с. 6].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Загребельна О.О. Дослідження проявів інтелектуальної та творчої обдарованості: теоретичний аналіз / О.О. Загребельна // Обдарована дитина. – 2008. – № 8. – С. 63-67.
2. Кульчицька О.І. Соціальне середовище у розвитку обдарованості // Обдарована дитина. – 2004. – № 8. – С. 2-9.
3. Лейтес Н.С. Ранние проявления одаренности / Н.С. Лейтес // Вопросы психологии. – 1988. – №4. – С. 98-107.
4. Лейтес Н.С. Умственные способности и возраст / Лейтес Н.С. – М. : Педагогика, 1971. – 278 с.
5. Моляко В.А. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В.А. Моляко // Обдарована дитина. – 2005. – № 6. – С. 2-9.
6. Олексюк С. В. Освітня програма "Обдарована дитина" приватної школи "Європейський колегіум" / С. В. Олексюк // Обдарована дитина. – 2008. – № 5. – С. 4-13.
7. Тарасова Г.В. Организационно-педагогические условия развития готовности учителя к работе с одаренными детьми : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Галина Викторовна Тарасова. – Казань, 2005. – 267 с.
8. Чудновский В.Э. Одаренность: дар или испытание / Чудновский В.Э., Юркевич В.С. – М. : Знание, 1990. – 80 с.
9. Щорс В.В. Як не помилитися у виявленні ранньої обдарованості дитини / В.В. Щорс // Обдарована дитина. – 2007. – №3. – С.53-62.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Зорочкіна Тетяня Сергіївна – канд.пед.наук, ст.викладач кафедри соціальної педагогіки, дошкільної та початкової освіти Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького

Коло наукових інтересів: підготовка вчителя до роботи з обдарованими учнями.

УДК 378+316.42+304.3(477)

ПІДХОДИ ДО ФОРМАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Світлана ІВАНОВА (Київ)

Сучасний етап розвитку системи вищої освіти України характеризується її інтеграцією у світовий освітній простір. Це супроводжується створенням нової парадигми освіти, спрямованої на формування освіченої, творчої особистості. У цьому контексті стає актуальним завдання перетворення освітнього середовища вищого